

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

БОНДАРУК ЛАРИСА ВАСИЛІВНА

УДК: 323.28:343.819.5:329.7:342.726-058.566](40+50)"1940/1950"

**УКРАЇНСЬКИЙ РУХ ОПОРУ В РАДЯНСЬКИХ КОНЦТАБОРАХ
У 40-Х - ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 50-Х РОКІВ ХХ СТ.**

Спеціальність 07.00.01 - історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата історичних наук

Луцьк-2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії України та зарубіжних країн Київського національного лінгвістичного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Терещенко Юрій Іларіонович, Київський національний лінгвістичний університет,
завідувач кафедри історії України і філософії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, старший науковий співробітник

Вронська Тамара Василівна, Інститут дослідження проблем державної безпеки,
головний науковий співробітник;

кандидат історичних наук, професор

Кучерепа Микола Михайлович, Волинський національний університет імені Лесі
Українки, професор кафедри нової і новітньої історії України.

Захист відбудеться 16 лютого 2011 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К32.051.03 у
Волинському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Шопена, 24,
ауд. 38.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Волинського національного університету імені Лесі
Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30 а.

Автореферат розісланий „ 13" січня 2011 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради,

кандидат історичних наук, доцент

В. В. Надольська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наукове відтворення історії українського народу є важливою передумовою його повноцінного національно-духовного життя. Об'єктивний аналіз історичного досвіду сприяє вирішенню сучасних проблем, визначенню домінуючих суспільних орієнтирів подальшого розвитку України. В умовах державотворення все більшого значення набуває вивчення тих сторінок її історії, які протягом тривалого часу в силу ідеологічних міркувань залишалися поза увагою дослідників. Йдеться, в першу чергу, про діяльність українського руху опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст. Ця тема розкриває одну з важливих складових національно-визвольної боротьби проти тоталітарного режиму в СРСР. Під час повстань у ГУЛАГу, українці сприяли об'єднанню представників усіх національностей, які перебували в ув'язненні, розгорнули рух опору проти радянського тоталітаризму. У концтаборах вони виступали на захист прав людини, прав нації на державне існування. Розмах боротьби проти карально-репресивного апарату у місцях ув'язнення СРСР став однією із вагомих причин кризи ГУЛАГу. Висвітлення українського руху опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст. в контексті антитоталітарних рухів народів СРСР дає можливість чіткіше окреслити роль українського фактору в розвалі радянської імперії та відновленні її народами державної незалежності.

Актуальність вивчення радянської репресивної системи визначається не лише потребами історичної науки. Для успішного здійснення в Україні судово-правової реформи слід критично осмислити і подолати той негативний вплив, який ГУЛАГ здійснив на формування правосвідомості українського суспільства, зокрема, уявлень про демократичні принципи, права і свободи людини. Саме ця обставина вимагає глибокого вивчення й аналізу боротьби українців у ГУЛАГу проти тоталітарного режиму.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною науково-дослідної теми „Український національно-визвольний рух новітньої доби” кафедри історії України та зарубіжних країн Київського національного лінгвістичного університету.

Мета і завдання дослідження. У дисертації поставлено мету: дослідити процес становлення українського руху опору в радянських концтаборах, вивчити і проаналізувати боротьбу українських політичних в'язнів в ГУЛАГу в період 40-х - першої половини 50-х рр. XX ст. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань;

- проаналізувати передумови і чинники, що викликали організований український рух опору в концтаборах;
- розкрити позицію та заходи Організації українських націоналістів, спрямовані на поширення руху опору в радянських концтаборах;
- дослідити розвиток форм і методів боротьби політв'язнів у концтаборах, визначити роль українців в організації та проведенні масових страйків і повстань;
- висвітлити збройний рух опору політв'язнів у післясталінський період та роль у ньому українців;
- проаналізувати наслідки повстань у концтаборах та їх вплив на реформування і

реорганізацію ГУЛАГу;

- з'ясувати основні результати українського руху опору у радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст. та їх значення в історії національно-визвольних змагань України.

Об'єктом дослідження є антитоталітарний рух опору народів СРСР.

Предметом дослідження є український рух опору в радянських концтаборах у період 40-х - першої половини 50-х рр. XX ст., що поєднав у своїй діяльності боротьбу за національні, політичні та громадянські права народів, визволення їх від радянського тоталітарного режиму.

Територіальні межі дисертації охоплюють територію Радянського Союзу, де були розташовані концтабори, територію УРСР як її складову. Особливе місце у дослідженні відводиться місцям активної діяльності українського руху опору в радянських концтаборах - Воркуті, Норильську, Кенгіру (Жезказгану), де відбулися масштабні повстання політв'язнів ГУЛАГу.

Хронологічні межі дослідження обумовлені періодом 40-х - першої половини 50-х рр. XX ст. Нижня хронологічна межа дослідження визначається 1944 роком, коли після звільнення України від гітлерівців радянська влада розпочала масові репресії проти населення, що підтримувало національно-визвольну боротьбу, висилала на спецпоселення і в ГУЛАГ сотні тисяч українців. У концтаборах українські політв'язні організовували підпілля, брали участь у різних акціях протесту, втечах і стихійних повстаннях, а в 1947 р. створили першу організацію „ОУН-Північ“, яка ознаменувала початок організованого українського руху опору. Верхню хронологічну межу дослідження визначає 1954 рік - час Кенгірського повстання, організованого українським рухом опору, яке стало одним із причин реорганізації ГУЛАГу, полегшення умов ув'язнення, перегляду слідчих справ і масового звільнення в'язнів у 1956 р. Для з'ясування причин і передумов окремих явищ і процесів, визначення їхніх наслідків, автор виходила за визначені хронологічні рамки.

Методи дослідження. Для вивчення окресленої теми дисертації важливе значення мало застосування таких методів: порівняльно-історичного (для розгляду та характеристики діяльності українських політичних в'язнів у концтаборах), емпіричного аналізу (в процесі накопичення та аналізу конкретних фактів з різних аспектів історії України); аналітичного (покладений в основу аналізу конкретних історичних подій); систематизації (для логічної побудови викладу та впорядкування фактичного матеріалу); об'єктивності (для визначення внеску українського руху опору в радянських концтаборах у боротьбу за права людини і нації, за незалежність України); статистичного (для визначення темпів зростання боротьби політв'язнів у радянських концтаборах).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці комплексно досліджено боротьбу українських політичних в'язнів у радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст. У дисертації проаналізовано причини, хід і наслідки українського руху опору в концтаборах, висвітлено місце і роль українців в організації та проведенні найбільших повстань в історії ГУЛАГу - Воркуті, Норильську та Кенгірі. У роботі вперше:

- з'ясовано передумови і чинники, а також розкрито основні причини українського руху опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст.;
- на основі документів ОУН вивчено її позицію і заходи, спрямовані на підтримку та поширення українського руху опору в радянських концтаборах;
- розкрито умови, в яких перебували українські в'язні в ГУЛАГу, досліджено форми і методи боротьби українських політв'язнів у радянських концтаборах;
- з'ясовано, що українці в ГУЛАГу були організаторами і найактивнішими учасниками різноманітних акцій непокори і повстань;
- на основі широкої документальної бази прослідковано хід Воркутинського, Норильського і Кенгірського повстань політв'язнів, з'ясовано реакцію на них радянського тоталітарного режиму, проаналізовано значення повстань та їх вплив на реформування ГУЛАГу;
- проаналізовано основні наслідки українського руху опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. в XX ст. та їх значення в історії національно-визвольних змагань України;
- обґрунтовано висновок про історичну наступність боротьби членів ОУН і УПА, які, потрапивши в ув'язнення, продовжили свою діяльність у радянських концтаборах;
- вивчено та введено у науковий вжиток комплекс документів, які зберігаються в архівах України, Російської Федерації, Казахстану, а також документальні свідчення учасників українського руху опору в радянських концтаборах із приватного архіву дисертантки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали і висновки дослідження можуть бути використані при викладанні курсів „Історія України”, „Всесвітня історія XX ст.”, „Історія політичних партій і рухів” у вищих навчальних закладах, а також для розробки спецкурсів з новітньої історії України. Зібраний фактологічний матеріал, науково-теоретичні узагальнення можуть бути використані для написання узагальнювальних праць, присвячених українському руху опору, створення музейних експозицій на тематику національно-визвольної боротьби у 40-50-х рр. XX ст. Робота має практичне значення для органів державної влади при формуванні законодавчих і нормативних актів щодо подальшого проведення реабілітації учасників руху опору, реалізації розгорнутої програми увічнення пам'яті репресованих.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію шляхом обговорення на засіданнях кафедри історії України та зарубіжних країн Київського національного лінгвістичного університету. Положення дисертації доповідалися на 9 наукових конференціях, з'їздах, конгресах, а саме: двох щорічних науково-практичних конференціях викладачів, аспірантів та студентів Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, травень 2001 р., травень 2002 р.); Всеукраїнській науковій конференції „УПА - 60” (м. Київ, жовтень 2002 р.); науковій конференції „ОУН - 75” (м. Київ, січень 2004 р.); Міжнародній науковій конференції „50 років Кенгірського повстання” (м. Москва, жовтень 2004 р.); міжнародній науково-теоретичній конференції „Національні рухи опору в Східній і Центральній Європі: кінець 1930-х - середина 1950-х рр.” (м. Київ, квітень 2005 р.); на міжнародній

науковій конференції „Вільнюс-2005", присвяченій 5-річчю Міжнародного конгресу „Оцінка злочинів комунізму" і громадського Трибуналу, який відбувся 2000 р. (м. Вільнюс, вересень 2005 р.), III Міжнародному науковому конгресі українських істориків „Українська наука на шляху творчого поступу" (м. Луцьк, травень 2006 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів "Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє" (м. Луцьк, травень 2010 р.). Досліджувана тема також була апробована автором у ролі наукового консультанта при створенні документальних фільмів „Загадка Норильського повстання" (кіностудія „Заповіт", режисер М. Ткачук, 2008 р.), „Людина волі: Михайло Сорока" (Національна телекомпанія України, режисер О. Рябокрис, 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображені у монографії „Михайло Сорока" (Дрогобич, 2001), дев'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України, п'яти статтях в інших наукових виданнях та публікаціях матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів (сім підрозділів), висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, із них основний текст - 176, додатки - 23, список використаних джерел - 30 (257 позицій) сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок із науковими темами; визначено мету й завдання дисертації, її об'єкт і предмет, територіальні та хронологічні межі; окреслено методи дослідження; розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, форми апробації роботи.

Перший розділ - „Історіографія та джерела" - присвячений аналізу праць з досліджуваної теми, характеристиці джерельної бази дисертації.

У першому підрозділі „*Стан дослідження теми*" проаналізовано праці українських та зарубіжних науковців, присвячені проблемам функціонування радянської карально-репресивної системи.

Виділено основні періоди складання історіографії: роботи радянських істориків, праці сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Історіографічна спадщина радянської доби характеризується возвеличенням політики більшовиків, форм її реалізації у суспільстві. Висвітлюючи процеси радянзації 1940-1950-х рр. у Західній Україні, почасти позитивні в промисловості, соціальній сфері та освіті, радянські історики всіляко замовчували негативні аспекти, зокрема масові арешти і депортації населення, тотальну уніфікацію за радянськими зразками всіх сфер життя, неправдиво представляли ОУН і УПА як "зграю українсько-німецьких націоналістів", агентуру західних спецслужб. Прикладом такого підходу є праці Д. Мануїльського, Т. Ржезача, В. Цуркана, С. Даниленка, В. Клокова, В. Масловського.

Із проголошенням незалежності у вітчизняній історіографії почалася розробка багатьох наукових проблем, донедавна цілком „закритих" для дослідників. Вчені отримали доступ до раніше суворо засекречених документів радянської доби. Серед низки питань, що ігнорувалися або замовчувалися в

радянський період, актуальною було визнано потребу об'єктивної реконструкції здійснення в Україні тоталітарної політики сталінського режиму та боротьби українського національно-визвольного руху з ним. Результатом копіткої роботи з вивчення періоду 40-50-х рр. XX ст. в історії України в контексті становлення і функціонування сталінізму стали узагальнювальні дослідження В. Барана, В. Даниленка, Г. Касянова, Ю. Шаповала та ін. З використанням нових концептуальних підходів названі автори проаналізували розвиток суспільно-політичних, соціально-економічних та національно-духовних процесів в Україні, акцентували увагу на проявах сталінізму в республіці.

У другій половині 1990-х рр. - на початку XXI ст. у вітчизняній історичній науці однією з пріоритетних стала проблема формування карально-репресивної системи, застосування масового терору як засобу державного управління в Україні. До неї у своїх дослідженнях звернулися вчені І. Білас, С. Білоконь, І. Винниченко, В. Нікольський та ін., детально охарактеризувавши особливості функціонування репресивного апарату на різних етапах існування радянської влади в Україні. Предметом вивчення у їх працях стали механізми діяльності каральної системи в республіці, у тому числі в повоєнні роки, особливості застосування репресій до різних груп населення, деякі аспекти перебування українців в ГУЛАГу. Правовий і соціальний статус, повсякденне життя сімей „ворогів народу", життя та побут родин учасників національно-визвольного руху в місцях спецпоселень у 1944-1952 рр. знайшли висвітлення у публікаціях Т. Вронської.

Вивчення вітчизняними дослідниками трагічного для українського населення періоду сталінізму, зумовило й звернення науковців до аналізу теми українського антирежимного руху. У новітній українській історіографії з'явилися видання, присвячені шляхам формування та основним етапам розвитку українського національного руху (О. Бажан, Ю. Данилюк, Ю. Курносів та ін.), збройній боротьбі ОУН і УПА (А. Кентій, А. Русначенко). Розвідками Ю. Киричука, В. Холодницького започатковано вивчення українського руху опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст.

Важливою тенденцією розвитку української історіографії в останнє десятиліття стала значна активізація регіональних досліджень. Своє переосмислення у низці праць дослідників М. Кучерепи, О. Рубльова і Ю. Черченка, М. Сивирина, Б. Ярошата ін. знайшли процеси уніфікації життя українців за радянським зразком, що розгорнулися на західноукраїнських землях з часу включення їх до складу СРСР.

В останнє десятиріччя помітному поживленню регіональних досліджень сприяє реалізація на державному рівні наукової програми „Реабілітовані історією" із залученням вчених всіх областей України. В рамках дослідження проблеми масових репресій у виданнях цієї серії частково розкриваються й питання боротьби українського національно-визвольного руху.

Серед праць дослідників української діаспори слід відзначити публікації А. Микулина, А. Білинського, які здійснили перші спроби проаналізувати сутність радянської карально-репресивної системи, на основі численних свідчень описали життя політв'язнів у ГУЛАГу, а також вперше фрагментарно звернулися до теми діяльності українського руху опору в концтаборах. Із науковців російської діаспори радянський тоталітаризм вивчали Б. Яковлев, А. Солженіцин.

Проблеми функціонування ГУЛАГу займають важливе місце у новітніх дослідженнях російських істориків Г. Іванової, А. Дугіна, В. Земскова, В. Козлова, французького дослідника Ж. Россі, американців Л. Токер, Н. Адлера, Е. Епплбом. Вказані автори вивчають у своїх працях проблеми формування та основних етапів діяльності карально-репресивної системи СРСР, особливостей життя в'язнів у радянських концтаборах. Події Норильського та Кеґірського повстань політв'язнів у концтаборах аналізувалися у працях російських науковців А. Макарової, М. Формозова, Н. Морозова, казахських дослідників С. Дільманова, Т. Алланіязова й О. Наймушиної, італійського історика М. Кравері.

Таким чином, огляд історіографії показує, що у дослідженнях радянської тоталітарної системи проблема діяльності українського руху опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст. відображена лише фрагментарно. Тому існує необхідність комплексного вивчення обраної дисертаційної теми.

У другому підрозділі „Джерельна база ” охарактеризовано види історичних джерел, що були використані для написання дисертації.

Джерельну базу дослідження склали архівні матеріали, збірники документів, опубліковані мемуари, спогади учасників українського руху опору. У роботі також використані спогади і документи з приватного архіву дисертантки.

Основну частину джерельної бази дисертації становлять архівні документи. Зокрема, для дослідження теми опрацьовано справи фонду 1 Центрального державного архіву громадських об'єднань України. У них представлена різнопланова документація (інформації, спецповідомлення, довідки, надіслані на адресу відділів ЦК КП(б)У, звіти ЦК КП(б)У), що висвітлює процеси радянізації на західноукраїнських землях. Вказані матеріали дали можливість з'ясувати механізми здійснення вищим партійним керівництвом депортаційної політики, роботу тимчасових комісій з переселення „політично неблагонадійного елементу”.

Цінні документальні джерела для вивчення діяльності українського руху опору та історії ОУН і УПА містить Галузевий державний архів Служби безпеки України. Серед них - вилучені в результаті операцій НКВС-МДБ документи українського підпілля, протоколи допитів, які дають можливість з'ясувати долю учасників національно-визвольної боротьби після арешту, а також висвітлюють окремі аспекти підпільної діяльності членів ОУН і УПА у концтаборах.

Матеріали центральних архівів доповнюють опрацьовані документи обласних державних архівів західних областей України. Зокрема, у фондах Державного архіву Волинської області зберігаються постанови, звіти, доповідні записки, листи партійних та радянських органів влади про діяльність ОУН і УПА в роки Другої світової війни, а також інформація про перебування членів українського руху опору в ув'язненні.

У Державному архіві Російської Федерації (російською мовою - ГА РФ) зберігаються основні документи про вияви українського руху опору в радянських концтаборах. У фондах 9413 „Тюремний відділ Міністерства внутрішніх справ СРСР”, 9414 „Головне управління місць ув'язнення Міністерства внутрішніх

справ СРСР", 8131 „Прокуратура СРСР" зосереджені кримінальні справи, які містять інформацію про масові заворушення, втечі, страйки в'язнів, а також про найбільші в історії ГУЛАГу повстання - у Норильську, Воркуті, Кенгірі. До справ увійшли детальні звіти про причини, хід і наслідки повстань, інформаційні довідки на активних учасників-політв'язнів, тексти їхніх вимог і виступів, звернення влади із закликами припинити непокору та ін. Слідчі справи ГА РФ щодо повстань у концтаборах є збірниками документів, серед яких більшість було передано із місць подій.

Важливі для дослідження документи зберігаються у Державному архіві міста Жезказган (Республіка Казахстан) (російською мовою - ГА ГЖ). Зокрема, у фондах „Колекція документів слідчої справи № 84", ф. 89 „Прокуратура міста Жезказган", ф. 468 П „Політвідділ Степлагу" віднайдені матеріали слідчо-архівної справи К. Кузнецова - голови комісії повсталих політв'язнів у Кенгірі, висновки судів різних інстанцій у справі учасників Кенгірського повстання, протоколи зборів первинної партійної організації 3-го табірному відділення Степлагу за 1954, 1950-1955 рр. Ці документи дають можливість детально вивчити ситуацію у Кенгірі під час повстання, проаналізувати наслідки повстання, а також прослідкувати долі найактивніших українців, що брали у ньому участь.

Другу групу джерельної бази складають збірники документів. Після розпаду СРСР для істориків відкрився доступ до архівних джерел, активізувалася археографічна робота, результатом якої стало видання низки документів, що зберігалися під грифом „цілком таємно". До цієї роботи долучився, зокрема, історик І. Білас, який вперше ввів у науковий вжиток велику кількість документів щодо реалізації в Україні репресивно-каральної політики радянської влади. Інформативні матеріали про національно-визвольний рух в Україні 1940—1950-х рр. вмістили збірники документів, упорядковані В. Сергійчуком. У розв'язанні поставленого в дисертації завдання важливу роль відіграв збірник документів „ГУЛАГ: (Главное управление лагерей), 1917-1960", упорядкований російськими дослідниками.

Результатом археографічної роботи вчених української діаспори з проблеми діяльності ОУН і УПА стали багатотомні видання документів і спогадів „Літопис УПА", збірник „УПА в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. 1942-1950 рр."

Важливе місце у дослідженні українського руху опору в концтаборах займають опубліковані мемуари. Серед них особливу роль відіграють спогади Є. Грицяка, А. Білинського, Д. Шумука, К. Короля.

Із понад 80-ти спогадів, зібраних дисертанткою, для написання дисертації методом історичного аналізу були відібрані найбільш вірогідні, в яких більшість згаданих фактів підтверджені архівними документами. Серед них важливими є свідчення керівників Норильського повстання Є. Грицяка і С. Семенюка, а також учасників Кенгірського повстання В. Космович із Білорусі, А. Урбонаса з Литви та ін.

Таким чином, наявні джерела доповнюють одне одного і дають можливість з науковою неупередженістю підійти до аналізу теми дисертації.

Другий розділ - „Боротьба радянського тоталітарного режиму з українським рухом опору" - розкриває умови формування карально-репресивної системи в СРСР, причини і методи боротьби

тоталітарного режиму з українським рухом опору в Україні та у концтаборах ГУЛАГу сталінського періоду.

У першому підрозділі *„Концтабори в карально-репресивній системі СРСР”* досліджено нормативно-правову базу функціонування радянських концтаборів, з'ясовано основні завдання їхньої діяльності, етапи формування і реформування системи ГУЛАГ, роль концтаборів у СРСР.

Економічне і політичне життя СРСР визначало структуру, призначення і діяльність, кількісний склад, зміни режиму утримування та характер життєдіяльності системи концентраційних таборів СРСР, яку часто називають одним терміном російською мовою - ГУЛАГ, що у перекладі означає Головне управління таборів. На відміну, від царизму, який субсидував тюремну систему, радянська влада з перших років своєї діяльності поставила завдання ввести самоокупність організації місць ув'язнення, що переросло у прагнення отримати максимальну віддачу від праці й виконання конкретних економічних завдань. Головне ж завдання - перевиховання в'язнів у концтаборах - стало другорядним і неефективним. Концтабори як засіб карально-репресивної системи СРСР забезпечували існування тоталітарного режиму у Радянському Союзі. Влада створила механізм масового насилля над людьми, підпорядкувавши їх радянському самовладддю. ГУЛАГ віддзеркалював стандарти суспільства, де убивство стало прийнятною частиною боротьби за диктатуру пролетаріату.

За підрахунками Е. Епплблом, за роки існування СРСР через систему ГУЛАГу пройшло приблизно 28,7 млн. осіб. Концентраційні табори відігравали вагомий роль у радянській економіці. Тут вироблялася третина радянського золота, більша частина вугілля, деревини. ГУЛАГ мав власні закони, звичаї, і навіть власну мораль та мову. У кінці 1930-х рр. радянська концтабірна система остаточно сформувалася і була локалізована у віддалених регіонах Радянського Союзу.

ГУЛАГ досяг піку свого розвитку на початку 1950-х рр. Після табірних повстань 1953-1954 рр. було ліквідовано Особливі табори для політв'язнів, створені в 1948 р., одночасно розпочався перегляд кримінальних справ, пов'язаних із контрреволюційними злочинами, пом'якшені покарання й іншим категоріям ув'язнених, що привело до зменшення в таборах загальної кількості політв'язнів. 1953-1960 рр. стали періодом кризи табірно-виробничого комплексу, тимчасового припинення існування централізованої системи керівництва місцями ув'язнення.

У другому підрозділі *„Масові депортації та репресії в Україні, консолідація українських політв'язнів ГУЛАГу”* досліджено причини та методи боротьби радянської влади з тими, хто не сприйняв її політику в Україні й виборював державну незалежність, з'ясовуються заходи для ув'язнення українців у концтабори СРСР, проаналізовано діяльність українського руху опору в ГУЛАГу сталінського періоду.

Репресії радянського тоталітарного режиму у 40-х - 50-х рр. ХХ ст. в Україні дали поштовх до розгортання широкої збройної національно-визвольної боротьби українського народу під проводом ОУН і УПА. Влада боролася з непокірними та членами їхніх сімей за допомогою масових заслань, арештів, засуджень і відправлення їх у концентраційні табори СРСР. Українці, яких у ГУЛАГу налічувалося понад 70

%, принесли у табірне середовище волелюбні ідеї свого народу, відданість високим ідеалам свободи і незалежності, незламний дух борців та досвід підпільної боротьби.

Боротьба українських політв'язнів у радянських концтаборах сталінського періоду носила стихійний характер і проявлялася у таких формах як втечі, локальні бунти, організація невеликих таємних організацій. Визначальними рисами життя політв'язнів повоєнної епохи стало виживання у табірних умовах та війна із в'язнями, засудженими за побутові (неполітичні) кримінальні злочини. Система місць ув'язнення не мала розмежування для утримання політичних і кримінальних в'язнів. Рух опору в концтаборах, де провідну роль відігравали українці, став однією із багатьох причин утворення 21 лютого 1948 р. Особливих таборів, де сконцентрували засуджених за політичні погляди. Українці разом із в'язнями інших національностей зуміли об'єднатися у боротьбі за свої права і зупинити свавілля криміналітету, який часто діяв проти політв'язнів за мовчазною згодою табірної влади.

Посилення протягом 1944-1953 рр. репресій в Україні проти членів ОУН і УПА, їхніх сімей і прихильників привело до збільшення кількості українських політв'язнів у ГУЛАГу. Вони активізували рух опору, надали йому організованої й організаційної форми діяльності, залучили до своїх рядів політв'язнів різних національностей. Яскравими виявами діяльності українського руху опору сталінського періоду стали організація „ОУН-Північ”, повстання в Інті й Екібастузі на чолі з лідерами М. Сорокою, В. Леонюком, П. Василевським та іншими українцями, більшість із яких були членами ОУН і УПА. Українські націоналісти об'єднували земляків спільними заходами: відзначенням національних і релігійних свят, літературними та історичними вечорами, вихованням молоді через бесіди, а часом і курси лекцій з історії України, в окремих випадках перед підготовкою до табірних повстань навчанням азів військового мистецтва. Авторитет членів українського руху опору впливав на життя і діяльність політв'язнів не лише 1940-1950-х, а й 1960-1970-х рр., коли ГУЛАГ поповнився в'язнями з покоління шістдесятників, правозахисників та дисидентів.

Третій розділ - „Повстання у концтаборах як організований опір радянській карально-репресивній системі” - розкриває хід і методи боротьби українського руху опору на прикладах найбільших повстань політичних в'язнів у радянських концтаборах.

У першому підрозділі *„Посилення українського руху опору у Воркуті”* висвітлено найменш відоме, але одне з найбільших у ГУЛАГу - Воркутинське повстання.

Нова політична ситуація в СРСР, що склалася після смерті Й. Сталіна і Л. Берії, посилила нестабільність у радянських концтаборах. Засуджені за політичними мотивами чекали на полегшення режиму та перегляд їхніх справ, сподіваючись на звільнення. Амністія 1953 р. торкнулася переважно засуджених за кримінальні або побутові злочини. Масове невдоволення політв'язнів активізувало їхню підпільну діяльність. Особливістю цих повстань було те, що вперше за історію ГУЛАГу в'язні вимагали не лише поліпшення умов утримання, а й свободу.

Низка страйків і бунтів у Воркуті у 1953р. переросла у повстання. 29 липня не вийшло на роботу близько 12 тис. в'язнів табірних відділень № 2, 3, 10, 13 і 16. Керував повстанням конспіративний центр, до

складу якого входили переважно націоналісти з України та республік Прибалтики. У кожному табірному відділенні був свій керівник повсталих. Воркутинське повстання влада придушила шляхом розформування бунтівних зон та ізоляції активістів повстання, а 1 серпня 1953 р. розстрілом у 10-й зоні, в результаті якого загинуло 53 політв'язні (з них 30 українців, які були членами ОУН і УПА), 138 осіб дістали поранення. Методи придушення повстання, приховування його наслідків засвідчили страх радянської влади перед можливістю подальшого поширення руху опору в інших таборах ГУЛАГу. Діяльність воркутинського конспіративного націоналістичного центру в концтаборах повністю не була викрита органами слідства.

Воркутинське повстання засвідчило організованість українського руху опору в радянських концтаборах, стало ґрунтом для нових повстань у ГУЛАГу, показало українців лідерами у боротьби проти тоталітаризму.

У другому підрозділі *„Поширення непокори українських в'язнів режиму ГУЛАГу в Норильську”* досліджено тривале повстання політв'язнів Норильська, його причини і наслідки, а також значення в історії боротьби проти радянського тоталітаризму.

Особливістю Норильського повстання 1953 р. стало те, що у кожній із п'яти повсталих зон був свій, відмінний від інших, характер протесту, свій керівник і представницький комітет політв'язнів для переговорів із владою. Але у комплексі всі вони творили одне велике повстання, кероване українцями. Комітетам в'язнів під час повстання вдавалося не лише взяти під контроль зони, але й встановити максимально демократичне правління, апелюючи до Москви та привертаючи увагу вищого керівництва КПРС до свого важкого становища. Близько 17 тис. в'язнів 1, 3, 4, 5, 6 зон відмовилися працювати і вимагали приїзду комісії із Москви. Влада пішла на переговори з повстанцями, але виконала лише невелику, найлегшу для себе частину їхніх вимог, щоб показати прагнення піти назустріч, а коли бунтарі заспокоються - зламати опір. Повстання було придушене у кожній зоні окремо за конкретним сценарієм. Найдовше протрималася 3-тя каторжанська зона, куди ввели 7 автомашин з озброєними солдатами. За офіційними даними, загальна кількість загиблих при придушенні Норильського повстання склала приблизно 100-150 осіб. Решту повстанців розсіяли по різних тюрмах та концтаборах, що привело до поширення у них руху опору, лідерами якого також були українці.

Норильське повстання довело, що навіть у найважчих умовах пригноблення можна боротися з тоталітарним режимом не методами терору, а легальними методами колективного протесту. Свідченням цього стало те, що ідеї повстання отримали підтримку серед великої кількості ув'язнених, які відкинули багаторічний страх перед каральною системою.

У третьому підрозділі *„Кенгірське повстання як вияв кризи радянської табірної системи”* з'ясовано причини, хід і наслідки повстання політичних в'язнів у Кенгірі.

Кенгірське повстання 1954 р. тривало 42 дні, воно мало всі ознаки типового озброєного повстання проти тоталітарної системи. Близько 20 тис. в'язнів вигнали за межі табору адміністрацію і утворили своєрідну республіку свободи, де відбувалося будівництво барикад, виготовлення зброї, богослужіння,

концерти, запуск повітряних зміїв із листівками, переговори з комісією з Москви та багато іншого. Матеріали слідства свідчать про те, що Кенгірським повстанням керував Конспіративний центр, який складався із націоналістів з України та республік Прибалтики. У документах збереглася детальна схема керівництва повстанням. Його очолив Конспіративний центр, якому підпорядковувалася комісія із ув'язнених і три відділи: військовий, безпеки і пропаганди. Члени Конспіративного центру були засекречені, їх прізвища слідство так і не встановило. 26 червня у повсталу зону табірна влада ввела 1 600 солдатів, із них 98 із собаками, 3 пожежні машини, 5 танків Т-34. Це був єдиний випадок використання танків для придушення повстання у таборах.

Кенгірське повстання спричинило серйозні зміни в каральній системі. Поступово була здійснена суттєва реорганізація ГУЛАГу: протягом кількох років звільнено дві третини ув'язнених, виправно-трудова табори (ВІТ) були скасовані; в'язні, що відбували свій термін у ВТТ, були переведені до колоній, а особливо небезпечні - до тюрем. Основною метою примусових робіт оголосили перевиховання ув'язнених, а не експлуатацію їхньої праці. Великі повстання політичних в'язнів у Воркуті, Норильську, Кенгірі, а також сотні менших акцій опору в радянських концтаборах протягом 1953-1954 рр. привели до реорганізації системи ГУЛАГу.

Результати проведеного дослідження узагальнено у висновках:

Репресії радянського тоталітарного режиму в Україні дали поштовх до розгортання широкої національно-визвольної боротьби, що у 1940-1950-х рр. розгорнулася під проводом ОУН і УПА. Ця боротьба охопила значну територію України, виявляючись у формах збройних змагань, підпільної діяльності, праці окремих легальних структур. Національно-визвольні змагання українців серед усіх національних рухів СРСР протрималися найдовше і мали перспективи. Після розгрому гітлерівців радянський уряд спрямував свої військові сили в Україні проти ОУН і УПА. Радянська тоталітарно-репресивна система винищувала й ув'язнювала членів збройних відділів і підпілля, їхні сім'ї, а часто й просто невинне населення, без підтримки якого боротьба ОУН і УПА не змогла б так довго протриматися. Внаслідок сталінських репресій сотні тисяч українців були засуджені до ув'язнення в ГУЛАГ. У концентраційних таборах Радянського Союзу українці у післявоєнний період складали найбільший відсоток ув'язнених.

Формування українського руху опору в радянських концтаборах відбувалося у складних умовах фізичного і морального виживання українських політв'язнів. Кількісна перевага українців серед в'язнів різних національностей і набутий досвід визвольної боротьби закріпили за українцями організаторські й лідерські риси. Із масовим прибуттям у радянські концтабори членів ОУН і УПА змінилися форми і методи спротиву в'язнів ГУЛАГу. Українці об'єднувалися між собою і ставали гідним прикладом згуртованості для представників інших національностей. Так виникали перші підпільні концтабірні організації. Табірне підпілля організовувало: втечі з таборів; заходи для збереження національних традицій і мови; взаємодопомогу ліками та продуктами; ліквідацію табірних інформаторів і прислужників влади; диверсії

(підпал на об'єктах, псування виробничого обладнання та інше); підбір і вишкіл молоді, спрямування її на подальшу боротьбу в майбутньому; підготовку повстань; інформування про боротьбу в Україні й координацію дій між підпільниками таборів.

Рух опору політв'язнів в радянських концтаборах із кінця 1940-х до 1953 р. часто носив стихійний характер, а тому був малоефективним. В'язні використовували різні форми боротьби - втечі, голодування, бунти тощо, але, зазвичай, акції не були чітко спланованими і керованими, що полегшувало їх придушення. Найчастіше в ролі організаторів і керівників руху опору виступали українські політв'язні, які мали досвід національно-визвольної боротьби. Спротив політв'язнів системі ГУЛАГу цього періоду не мав чіткого політичного забарвлення. Український рух опору у цей час був у стані формування та розвитку. У 1947 р. ОУН закликала ув'язнених українців згуртуватися, щоб вижити і продовжити свою боротьбу проти радянського тоталітаризму разом із в'язнями інших поневолених у СРСР націй. Поступово час масових втеч змінився активізацією руху опору у вигляді повстань. Ефективність системи ГУЛАГу під час розгортання масових повстань і заворушень у політичному та економічному сенсі падала, що розхитувало її основи.

Після смерті І. Сталіна і Л. Берії розпочався період організованого спротиву політв'язнів. Український рух опору в концтаборах посилювався, набрав нових форм вияву. Період першої половини 1950-х рр. позначений повстаннями, страйками, заворушеннями в концтаборах, ініціаторами й керівниками яких були переважно члени ОУН і УПА. Особливо рух опору проявив себе в повстаннях у Воркуті, Норильську і Кенгірі. Основною формою протесту стала відмова виходити на роботу. Повсталі вимушені були діяти в рамках радянської законності, проте виникло багато нових форм руху опору: мітинги і збори в'язнів для вироблення загальних вимог, масове голодування, листи, скарги, заяви, прохання, звернення до радянського уряду та багато інших. Часто повстання виникали із низки масових страйків і бунтів. Саме тоді табірні підпільні організації скеровували стихійний рух опору в організований, що давало можливість добитися, зокрема, певного полегшення режиму утримання у концтаборах, зберегти учасників повстання від ризикованих кроків, а в деяких випадках законспірувати керівників повстання з перспективою продовження ними підпільної боротьби.

Головним результатом боротьби політичних в'язнів стало те, що вони змусили каральну систему піти на поступки і здійснити певні зміни. Протягом декількох років було звільнено дві третини ув'язнених, величезна мережа концентраційних таборів була суттєво зменшена. ГУЛАГ поступово було реорганізовано, зменшилась роль концтаборів в економіці СРСР. З 1954 р. у таборах почали роботу спеціальні комісії, які ухвалювали рішення про зменшення термінів ув'язнення або звільнення політв'язнів. При цьому постійно дотримувався принцип диференціації між скороченням терміну ув'язнення, амністією та реабілітацією (як правовою, так і політичною). Реабілітація давала колишнім в'язням можливість знову стати повноправними громадянами, вони могли повертатись додому, претендувати на житло та поновлення на роботі.

Український рух опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст. зумів прорвати інформаційну блокаду радянської тоталітарної держави. Участь у повстаннях в'язнів ГУЛАГу

провідних діячів ОУН і УПА, які були відомі у політичних колах світу ще до ув'язнення, а також численні вдалі спроби передачі інформації про те, що відбувається у концтаборах, на волю - викривало тоталітарну систему СРСР перед усім світом. У своїх публікаціях українські закордонні видання писали про те, що українська нація продовжує боротися за свою державність через боротьбу членів ОУН і УПА в умовах ув'язнення.

Український рух опору в радянських концтаборах засвідчив, що ідеї українського націоналізму не лише об'єднували українців у місцях ув'язнення, а й ставали каталізатором співпраці з представниками інших національностей в ім'я національного визволення всіх народів СРСР від радянського тоталітаризму. Залучення до боротьби тисяч політичних в'язнів привело до утворення в умовах концтаборів другого фронту боротьби поза Україною і зумовило перехід політичної ініціативи руху опору в таборах до українського національно-визвольного руху. Боротьба членів ОУН і УПА в концтаборах суттєво вплинула на свідомість і позицію українських політичних в'язнів 1960-х та 1970-х рр. Завдяки їм багато дисидентів і шістдесятників у концтаборах переконалися у потребі боротьби не лише за права людини в СРСР, а й за державну незалежність України. У цьому полягає важливе значення українського руху опору в радянських концтаборах в історії національно-визвольної боротьби українського народу за здобуття незалежної Української держави.

Основні положення дисертації висвітлені в: Монографії:

1. Бондарук Л. В. Михайло Сорока / Л. В. Бондарук. - Дрогобич: Відродження, 2001. - 292 с.

Наукових фахових виданнях:

1. Бондарук Л. В. ОУН-Північ у радянських концтаборах / Л. В. Бондарук // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету Волинського університету імені Лесі Українки. Вип. 6 / гол. ред. Баран В. К. - Луцьк : Ред.-вид. відділ „Вежа” ВДУ, 2001. - С. 10-15.
2. Бондарук Л. В. Кенгірське повстання у контексті боротьби за права людини і нації / Л. В. Бондарук // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія „Історія. Економіка. Філософія”. Вип. 5. - К., 2001. - С. 277-283.
3. Бондарук Л. В. Повстання в концтаборах Воркута у липні 1953 р. / Л. В. Бондарук // Десять років незалежності України: минуле та сучасне державотворення. Науковий збірник. - К., 2003. - С. 278-284.
4. Бондарук Л. В. Повстання політв'язнів ГУЛАГу сталінського періоду / Л. В. Бондарук // Історичний журнал. - К., 2004. - № 1-2. - С. 51-61.
5. Бондарук Л. В. З історії Кенгірського повстання / Л. В. Бондарук // Українознавство. - К., 2005. - № 2. - С. 146-154.
6. Бондарук Л. В. Український рух опору в радянських концтаборах у 40-х - 50-х роках XX століття / Л. В. Бондарук // Національні рухи опору в Східній і Центральній Європі кінця 1930-х - середини 1950-

- х років. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. - К.: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. - С. 166-171.
7. Бондарук Л. В. Кенгірське повстання як вияв кризи радянської табірної системи / Л. В. Бондарук // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. - К., 2010. - № 2 (33). - С. 52-175.
 8. Бондарук Л. В. Роль українського руху опору в організації Норильського повстання / Л. В. Бондарук // Історичний архів. - Миколаїв, 2010. - Вип. 4. - С. 38-42.
 9. Бондарук Л. В. Історія Воркутинського повстання / Л. В. Бондарук // Українознавство. - К., 2010. - № 1-2. - С. 72-76.

Інших наукових виданнях та матеріалах наукових конференцій:

1. Бондарук Л. В. Продовження національно-визвольної боротьби членів ОУН і УПА у концтаборах (на прикладі повстання у Воркуті в липні 1953 року) / Л. В. Бондарук // Визвольний шлях. - Київ; Лондон, 2003. - Кн. 1 (658), січень. - С. 21-35.
2. Бондарук Л. В. Історія Кенгірського повстання / Л. В. Бондарук // Визвольний шлях. - Київ; Лондон, 2004. - Кн. 1 (670), січень. - С. 109-127.
3. Бондарук Л. В. З історії Норильського повстання / Л. В. Бондарук // Визвольний шлях. - Киш; Лондон, 2004. - Кн. 8 (677), серпень. - С. 88-106.
4. Bondaruk L. V. Antikommunist Actions in Ukraine: Traditions and Today / L. V. Bondaruk // The Path to the Antikommunist Tribunal 2000-2005. - Vilnius: baltos lankos, 2005. - S. 96-113.
5. Бондарук Л. В. Воркутинське повстання / Л. В. Бондарук // Енциклопедія сучасної України. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. - Т. 5. - С. 152-153.

АНОТАЦІЯ

Бондарук Л. В. Український рух опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х років ХХ ст. -Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України. - Волинський національний університет імені Лесі Українки. - Луцьк, 2011.

У дослідженні визначено сутність боротьби політв'язнів проти радянського тоталітаризму, з'ясовано соціально-економічні та політичні причини її виникнення; розкрито основні етапи й характерні особливості українського руху опору в радянських концтаборах у 40-х - першій половині 50-х рр. ХХ ст. Проаналізовано роль українців у проявах непокори політичних в'язнів сталінського періоду, а також під час найбільших повстань ГУЛАГу в Норильську, Воркуті та Кенгірі у 1953-1954 рр. Доведено, що основною рушійною силою у проведенні повстань стали українські політичні в'язні, більшість із яких було засуджено за діяльність в ОУН і УПА. Акцентовано увагу на співпраці політв'язнів різних національностей у проведенні бунтів і повстань.

Ключові слова: репресії, тоталітаризм, український рух опору, ОУН, УПА, ГУЛАГ, повстання,

концтабори, політичні в'язні.

АННОТАЦІЯ

Бондарук Л. В. Украинское движение сопротивления в советских концлагерях в 40-х - первой половине 50-х годов XX века. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 - история Украины. - Волынский национальный университет имени Леси Украинки. -Луцк, 2011.

Диссертация посвящена изучению предпосылок, причин и деятельности украинского движения сопротивления в советских концлагерях в 40-х - первой половине 50-х гг. XX века. В ней подробно проанализирована роль украинцев в различных проявлениях неповиновения политических заключенных сталинского периода, а также во время наибольших восстаний в ГУЛАГе - в Норильске, Воркуте, Кенгире в 1953-1954 гг.

Установлено, что организаторами и идейными вдохновителями, основной движущей силой в проведении различных акций неповиновения и лагерных восстаний стали украинские политические заключенные. Большинство из них были осуждены и отправлены отбывать наказание в заключение в советские концлагеря из-за участия или косвенной причастности к деятельности Организации украинских националистов и Украинской повстанческой армии.

Украинское движение сопротивления в советских концлагерях сталинского периода часто имело стихийный и локальный характер, поэтому было малоэффективным. Заключенные использовали различные формы борьбы - побеги, голодовки, бунты, восстания, но, как правило, они не были четко спланированными и руководимыми, что позволяло легко их подавить. Вследствие массового прибытия в советские концлагеря в конце 1940-х - начале 1950-х гг. членов ОУН и УПА формы и методы сопротивления изменились. Основной формой протеста стал отказ заключенных выходить на работу. Вынужденные действовать в рамках советской законности, повстанцы прибегли к использованию новых форм сопротивления: митингов и собраний заключенных для выработки общих требований, массовых акций голодовок, писем, жалоб, заявлений, обращений к советскому правительству.

В диссертации аргументировано, что восстания возникали из многочисленных бунтов. Именно тогда лагерные подпольные организации, зачастую созданные и возглавляемые украинцами, направляли стихийное сопротивление в более организованное русло, что давало возможность добиться значительных уступок в смягчении лагерного режима содержания заключенных, сберечь участников восстания от необдуманных шагов, а в некоторых случаях законспирировать руководителей восстаний с перспективой продолжения ими борьбы в дальнейшем. Последствиями борьбы стало облегчение условий лагерного содержания политзаключенных, пересмотр следственных дел и массовое освобождение политзаключенных в 1956 г., а также реорганизация системы ГУЛАГ.

Значительное внимание уделено сотрудничеству политзаключенных разных национальностей в

организации бунтов и восстаний. Значительное количественное превосходство украинцев среди заключенных разных национальностей и накопленный ими опыт национально-освободительной борьбы позволили им выступить в качестве организаторов и лидеров сопротивления в советских концлагерях. Украинцы объединялись между собой и ставали достойным примером для представителей других национальностей. Они разъясняли политзаключенным важность борьбы за свои национальные государства и помогали им в осознании национальной идеи.

Украинское движение сопротивления в советских концлагерях сумело прорвать информационную блокаду советского тоталитарного государства. Удачные попытки передачи информации на волю о том, что происходит в концлагерях, выкрывали тоталитарную систему СССР перед всем миром. Борьба членов ОУН и УПА в концлагерях существенно повлияла на сознание и позицию украинских политических заключенных 1960-х и 1970-х гг. Благодаря им много диссидентов и шестидесятников в концлагерях убеждались в необходимости борьбы не только за права человека в СССР, но и за государственную независимость Украины. Это подчеркивает значение украинского движения сопротивления в советских концлагерях в истории национально-освободительной борьбы украинского народа за обретение независимого Украинского государства.

Ключевые слова: репрессии, тоталитаризм, украинское движение сопротивления, ОУН, УПА, ГУЛАГ, восстания, концлагеря, политические заключенные.

ANNOTATION

Bondaruk L.V. Ukrainian resistance movement in Soviet concentration camps in the 40's - first half 50's of the 20th century.

- Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of historical sciences, specialty 07.00.01 - History of Ukraine. - Volyn National University named after Lesia Ukrainka. - Lutsk, 2011.

The study defined the essence of political prisoners' struggle against Soviet totalitarianism, defined the socio-economic and political reasons for its appearance; it revealed the basic stages and characteristic features of the Ukrainian resistance movement in Soviet prison camps in the 40's

- first half 50's XX century. Thesis analyzed the role of Ukrainians in the processes of disobedience of political prisoners during Stalin period, and also during the largest of the GULAG uprisings in Norilsk, Vorkuta and Kengir in 1953-1954. It proved that the main driving force in carrying out these revolts were Ukrainian political prisoners, most of who were convicted for activities in the OUN and UPA. An important emphasis was paid to the cooperation of political prisoners of various nationalities in the carrying out of revolts and uprisings.

Key words: repressions, totalitarianism, the Ukrainian resistance movement, OUN, UPA, GULAG, uprising, concentration camps, political prisoners.

Підписано до друку 12.01.2011 р.
Формат 60х90 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Наклад 100 пр. Замвлення № 54/24

Видавництво

"Волинська мистецька агенція "Терен"

43025, м. Луцьк, Головноштамт, а/с 157

Тел.8-050-6743321

Ел. пошта: teren.lutsk@gmail.com

Свідоцтво Державного комітету
телебачення і радіомовлення України
ДК № 1508 від 26.09.2003 р.

Виготовлено у друкарні
ВМА "Терен"